

SPREGLEDANE PIKE NOGAVIČKE

Deklice z ADHD

mag. Katarina Kesič Dimic, prof. def.

(plenarno predavanje, objavljeno v zborniku prispevkov Različni učenci – različni pristopi, Supra 2007)

»Pika Nogavička se ne obnaša zmeraj čisto prav.

Ima pa dobro srce,« je rekla gospa Žirovnikova.

(Lindgren, 2001; str. 247)

1. POVZETEK

Večina strokovne literature navaja, da je pojavnost motnje ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder; slovensko motnje pozornosti in hiperaktivnost) pri moškem spolu kar 4 do 6-krat pogostejša kot pri ženskah. Večinoma nam izraz ADHD sproži asociacijo na poskočnega, nagajivega dečka, ki ima stalno napolnjene baterije. Zaradi te asociacije smo pogosto zaslepljeni, saj ADHD ne predstavlja le hiperaktivnih dečkov, ki težko počakajo na vrsto, mahajo z rokami, se gugajo na stolu, impulzivno odgovarjajo in mečejo papirčke po razredu. Kulturni pogled na oba spola prepogosto povzroči, da spregledamo deklice s tovrstnimi težavami. Deklice, ki ne skačejo po razredu, ostanejo nediagnosticirane in tako prepuščene same sebi, s pogosto veliko večjimi težavami, kot jih imajo dečki z ADHD.

2. UVOD

Za svoje raziskovanje problematike deklic z ADHD se moram v resnici zahvaliti svoji učenki Juliji (ime je izmišljeno), ki jo spremljam že od drugega razreda osemletke, prav tako tudi njenim staršem, s katerimi odlično sodelujem. Julijina učiteljica me je opozorila, da ima deklica težave pri matematiki. Po prvem letu dela z njo, bi dala

roko v ogenj, da gre za specifične učne težave pri matematiki (diskalkulija). Tudi starši so se strinjali z menoj,... pa nam je po približno dveh letih postalo jasno, da so težave v resnici obsežnejše.

3. RAZLIKE MED SPOLOMA

Med odraščanjem deklice dobivajo popolnoma drugačne informacije o primernem vedenju kot dečki. Kar je primerno za vedenje dečkov, še zlasti ne velja za deklice. Od deklic pričakujemo, da bodo mile, strpne, ustrezljive, uspešne v šoli, lepe, skrbne in še in še bi lahko naštevali.

Zavirškova (1994; str. 21) poudarja, da prek opazovanja in identifikacije z materjo razvijejo deklice močan intuitivni občutek za potrebe drugih ljudi. Kmalu se naučijo, da je pogoj za to, da so ljubljene, skrb za druge in emocionalna razpoložljivost.

Oakleyeva (Haralambos, Holborn, 1999; str. 597) meni, da so vloge spolov ustvarjene kulturno in ne biološko. Ljudje se učijo vedenja, ki se pričakuje od moških in žensk v njihovi družbi. Tega vedenja ne povzročajo prirojene značilnosti: študije mnogih družb kažejo, da so vloge spolov zelo različne. Kakršne koli so že biološke razlike med moškimi in ženskami, je kultura družbe tista, ki najbolj vpliva na ustvarjanje moškega in ženskega vedenja. Če obstajajo biološke težnje, da se moški in ženske obnašajo na različne načine, jih kulturni faktorji lahko preglasijo. Prav tako je večina raziskovalcev, še posebej antropologov, ugotovila, da so razlike med spoloma precej očitne v vseh kulturah širom sveta. Lahko so vloge obrnjene, a nikoli enake.

Če pogledamo nazaj v srednji vek, ugotovimo, da so večino žensk, ki so posedovale mnogo znanj (zdravljenje, opravljanje splavov,...) označili kot Satanove neveste in jih nedolžne zažgali na grmadah, še pred tem pa nehumano mučili. Hartmann (2005, str. 200) v svoji knjigi piše, da družba ambiciozne moške označi kot alfa samce oziroma vodje (pozitivna konotacija). Nasprotno pa ženske, ki imajo podobne težnje, proglasi za povzpetnice (negativna konotacija). Družba sama oblikuje pravila, ki jih

morajo pripadniki določenega spola upoštevati, sicer so iz nje »odstranjeni« na različne načine.

Za tradicionalno podobo ženske je značilna šibkost, ranljivost, ponižnost (Zaviršek, 1994; str. 151) in zaradi tega ženske svoje stiske in strese tudi pogosteje »obrnejo vase« in pogosteje trpijo zaradi pomanjkanja samozavesti (Chaplin, 1988 in Walker 1990, po Zaviršek, 1994; str. 22).

Naš pogled na slaba dejanja pri fantih in pri dekletih se zelo razlikuje. Ker fantom pripisujemo slaba dejanja, jih tudi lažje sprejemamo. Zato dekleta, ki povzročajo težave, nosijo dvojno stigmo, ker niso pridne punčke. Poredna dekleta ne kršijo le šolskih pravil in zakonskih predpisov, ki veljajo v njihovem okolju. Kršijo tudi pravila, ki so proti normam njihovega lastnega spola (Lloyd, 2005; str. 2).

Pogosto se zgodi, da starši in učitelji zaradi lastnih patrističnih predstav o spolih ne definirajo določenih vrst vedenja kot sprejemljivejša, pozitivnejša in »normalna« le za določen spol. Nemirno vedenje pri dečkih prepoznajo in nanj opozorijo druge strokovnjake. Deklice z motnjo ADHD pa so prezrte ali pa dobijo vzdevek »žurerke«, »lahke punce«. In tu se začne problem. Nепrepoznavanje motnje pri ženskem spolu zaradi stereotipne predstave o motnji, ki se večinoma tiče dečkov.

4. JULIJA

Danes Julija obiskuje sedmi razred devetletke. Ko sva se spoznali, je imela težave pri matematiki, natančneje s prehajanjem s konkretnega na abstraktni nivo. Pri ostalih predmetih takrat deklica ni imela izrazitejših težav.

Julija je mojo pomoč brez težav sprejela in kmalu sva postali dobri zaupnici. Zaradi njenih težav sem staršem predlagala usmeritev, saj bi le tako dobila več ur dodatne strokovne pomoči. Starši so se strinjali, saj so se dobro zavedali Julijinih težav.

Pri matematiki je snov osvajala počasneje in le s pomočjo konkretnega materiala. Imela je slabe količinske in številčne predstave, prav tako ni bila orientirana v času. Pisno sva se naučili računati že v drugem razredu osemletke, saj je bilo računanje na pamet do 100 zanjo nepopisna muka. Prilagojene strategije dela je Julija z veseljem sprejemala in kvalitetno osvajala snov. Osvojeno snov je lahko brez težav priklicala mesece kasneje.

Ker je Julija zelo komunikativna, sva se zelo zblížali. Na nek način sem postala njena druga mama, včasih me v afektu celo pokliče tako. Veliko je pripovedovala o sebi in o svoji družini. Prav tako je vedno veliko poizvedovala o meni. Čutila je moje razpoloženje in me spraševala, če sem bila slabe volje.

V tretjem razredu sem začela opazovati nekatere njene lastnosti, ki poprej niso bile tako očitne. Pogosto je bila zmedena, izgubljala je svoje stvari, prve ure je bila zaspana, zvonjenje telefona je prekinilo njen miselni tok, pri testih matematike sva z učiteljico opazali »površnost«, obračala je številke. Enkrat je nepozornost pri preoblačenju v športno opremo celo botrovala dejstvu, da se je do golega sklekla med sošolkami. Spet drugič je s torbo prišla na športni dan, z opremo za kulturni dan pa k pouku.

Te težave so se sčasoma le potencirale, sploh s prehodom na predmetno stopnjo. V primerjavi z vrstniki je očitno počasnejša. Pogosto je zmedena o dogodkih in informacijah okoli nje. Prvo šolsko uro je še popolnoma »neprizemljena«, je kot neprisotna. Najbolj učinkovita je tretjo in četrto šolsko uro. Sama prizna, da včasih med uro gleda učiteljico, a ne ve, kaj le-ta govori. Njeni zapiski so zmedeni in pomanjkljivi, veliko je prečrtanega, počečkanega. Spisi so vsebinsko dobri, a polni nedokončanih stavkov in preskakujočih misli. Domače naloge so pogosto nepopolne, narejene na pol.

Ko sva pred kratkim reševali neko matematično besedilno nalogo z decimalnimi števili, je imela težave z nastavitvijo računa, saj mehansko razume principe računanja z decimalkami, ne predstavlja pa si, kaj ta števila v resnici so. Problem iz naloge sem ji skušala poenostaviti, zato sem ji zastavila bolj konkretnega, ki je od nje zahteval isti način mišljenja. »Tri banane stanejo 150 SIT, koliko stane ena banana?«. Ker je bila Julija v miselni blokadi zaradi prvotne naloge, tudi tega problema ni zmogla rešiti. Bila je zbegana in odsotna. Ko sem jo pozvala, naj le dobro razmisli, kako bi si ta problem razjasnila v trgovini, mi je odgovorila: »Vprašala bi trgovko, koliko stane ena banana.« Sicer je potem s pomočjo skic oba problema rešila pravilno, a priznati moramo, da je bil njen odgovor zelo eleganten in življenjski.

Julija po šoli hodi sama, deluje zasanjano. Vsakoletni sociogram kaže, da je osamljena. Sošolci je ne sprejmejo medse.

Pred obdobjem menstruacije je še posebej občutljiva in nepozorna. Hormonska nihanja med odraščanjem na njo vplivajo še močneje kot na njene vrstnice. Njena zmedenost je v tem obdobju še očitnejša, bolj je ranljiva in hitreje zajoka.

Njena starejša sestra pravi, da je Julija kot mesečnica, ko hodi po šoli. Včasih ji je težko, saj tudi njo prijatelji sprašujejo, kaj je narobe z njeno sestro.

Ker si je med najinimi urami pogosto požvižgavala, sva uvedli instrumentalno oz. klasično glasbo, ob kateri lažje dela. Zelo lepo poje, pogosto mi običajno pravljico prebere tako, da jo zapoje. Poleg glasbe je njen močan stimulans tudi sedenje z nogami pod zadnjico. Večino ur presedi tako, copate vrže na tla in miga s prsti. Njeno močno področje je angleščina, saj se jo uči po posluhu.

Julija se zaveda svoje drugačnosti. Zaradi odziva okolice na njo, pa je pogosto žalostna in prizadeta. Težko razume, zakaj obstajajo nesramni ljudje. Je zelo čustvena deklica. Vsak dan se srečuje z novimi in novimi prepadi.

5. DEKLICE IN ADHD

Pika si je morala malo oddahnniti. Učiteljica je predlagala, naj učenci sedaj pišejo, kajti bilo je jasno, da je Pika nemiren in samosvoj otrok. Mislila je, da bo Pika tiho, če bo mirno sedela in risala. Prinesla je papir in svinčnike ter jih razdelila med otroke. Čez nekaj časa se je ozrla, da bi videla, kako pišejo. Vsi otroci so sedeli in gledali Piko, ki je ležala na tleh in vsa navdušena risala. (Lindgren, 2001; str. 37)

Družba ima različna pričakovanja do dečkov in deklic, zato prihaja tudi do razlik med spoloma pri motnji ADHD. Dečki se na stres odzovejo tako, da delujejo navzven. Dekleta pa stres pogosteje obrnejo k sebi in ga ponotranjijo, kar lahko sproži depresijo, anksioznost, občutke krivde, umik, bolezenske znake (npr. glavoboli, bolečine v trebuhu) (Friedman, 2004).

Raziskave kažejo (Moran, 2006), da je spregledanih 75% deklic z motnjo ADHD. V primerjavi z dečki, deklice s to motnjo izražajo manj hiperaktivnosti in agresivnosti ter pogosteje kažejo znake nepozornega podtipa ADHD, ki je težje opazen. Ta vedenja vključujejo pozabljivost, težave pri poslušanju, anksioznost, plahost in bojzljivost ter odkrenljivost pozornosti. Otroci (obeh spolov) s tem podtipom so ustrezno odkriti le v 50% primerov.

V večini kliničnih raziskav je razmerje pojavnosti motnje ADHD med spoloma 9:1 v prid dečkom. Določeni avtorji (Sandberg, 2002; str. 99) namigujejo, da do tako velikega razhajanja med spoloma prihaja zaradi neustrezno prilagojenega inštrumentarija pri prepoznavanju motnje pri deklicah.

Stanfordova (po Sanchez, Slowly; 2006) pravi, da se deklice očitno bolje znajdejo v sistemu. So bolj očarljive, plahe in sramežljive, kar je še vedno sprejemljivo. Tudi kulturni pogled na ženske ima veliko opraviti s tem. Podobno ugotavlja Biederman

(prav tam), da gre pri deklicah pogosteje za nepozornost in ne za moteče vedenje kot pri dečkih. So manj očitne, ker so manj moteče. Če si deklica in sediš v zadnji vrsti ter se smehljaš, ne bo nihče polagal pozornosti nate. Tudi druge študije (Sandberg, 2002; str. 101) so potrdile, da imajo dečki več motenj v vedenju kot deklice. Zaradi tega so pogosto tudi prezrte ali pa imajo manj posebnih potreb kot dečki. Resnično razmerje med spoloma je nižje kot kažejo študije, vendar tudi nikoli ne bo 1:1, vsaj dokler za diagnosticiranje pri obeh spolih ne obstajajo ustrezne lestvice.

Če so težave deklic neodkrite in neobravnavane, motnja ADHD lahko vodi v depresijo, nizko samopodobo, težave na čustvenem in akademskem področju, lahko tudi v eksperimentiranje s prepovedanimi substancami in prezgodnje spolne izkušnje (Sanchez, Slowly; 2006). Pogosto pa se simptomi motnje prekrivajo s simptomi depresije. V obeh primerih se kaže nizek nivo energije, neorganiziranost, samotarstvo, težave z osredotočanjem. Neodkritost motnje ADHD lahko tudi vodi v velike stiske, ki vodijo v dejansko depresijo, kar se ponavadi zgodi v adolescenci (lahko pa tudi prej).

Žal Pika ni bila posebno vztrajna učenka. (Lindgren, 2001; str. 94)

Matlenova (2005), ki že nekaj časa sodeluje z mladostnicami in ženskami, ki imajo diagnosticirano motnjo ADHD, med pogovori opazuje, da ji le-te poročajo o podobnih težavah, ki pa sicer niso omenjene v strokovni literaturi:

- preobčutljivost na hrup, dotike in vonj;
- nizko samospoštovanje;
- občutljivost za kritiko;
- slab občutek za čas – pogosto zamujajo;
- emocionalna dovzetnost;
- ne dokončajo začetih projektov, nalog;
- nalagajo si preveč skrbi;

- težave pri zapomnjenju imen;
- spregovorijo brez razmisleka in užalijo sogovornika;
- globoka zamišljenost, zatopljenost vase;
- šibkost pri matematiki in/ali pisanju;
- zdi se, da ne slišijo, kar jim govorijo drugi;
- odvisnosti od nakupovanja ali prehranjevanja;
- težave pri priklicu besed;
- nečitljiv rokopolis;
- ne marajo dolgočasnih in ponavljajočih se nalog;
- težave pri odločanju;
- nerodnost; šibka koordinacija;
- hitro se utrudijo;
- ne zmorejo sedeti pri miru;
- težko zaspijo, zjutraj se težko zbudijo.

Veliko deklet z motnjo ADHD na vstopu v odraslost čuti občutke krivde ali sram zaradi svojega vedenja. Zmotno je mišljenje, da v odraslosti motnja kar zbledi. Veliko žensk šele v odraslosti prepozna, da so imele v otroštvu težave; pogosto tudi zato, ker ima podobne težave kateri izmed njihovih otrok.

»Ona – ona je na neki način tako sama,« je rekla Anica in glas se ji je malo tresel.
(Lindgren, 2001; str. 293)

6. ZAKLJUČEK

Namen prispevka je bil potrditi tisto, kar so mnogi morda že sumili, nekateri niso verjeli, spet drugi pa so si zatiskali oči. Tudi dekleta imajo težave. Zaradi družbene percepcije pridne deklice, to je tista, ki trdo dela, je lepo vzgojena in izpolnjuje vsa pričakovanja, ki jih kultura pričakuje od nje, marsikdaj spregledamo osamljeno Julijo, ki si močno želi naše pomoči in odkritega pogovora.

Preden bomo naslednjič hoteli izreči sodbo modrooki deklici s kitkami, da naj si opere umazan jezik, si raje preberimo knjigo Ute Ehrhardt: Pridne punce pridejo v nebesa, poredne pa povsod. Bodimo Pike Nogavičke vsaj kak dan v življenju.

7. VIRI IN LITERATURA

- Friedman, M. (2004) OH BOY...GIRLS HAVE ADD TOO! www.medicalreporter.health.org (6. 9. 2004)
- Haralambos, M. / Holborn, M. (1999) SOCIOLOGIJA. Teme in pogledi. DZS. Ljubljana
- Hartmann, T. (2005) THE EDISON GENE. ADHD and the Gift of the Hunter Child. Park Street Press. Vermont
- Lindgren, A. (2001) Pika Nogavička. MK. Ljubljana
- Lloyd, G. (2005) PROBLEM GIRLS. Understanding and supporting troubled and troublesome girls and young women. Routledge Falmer. London
- Matlen, T. (2005) The Latest in the Treatment of Women with AD/HD. www.add.org (21. 6. 2005)
- Moran, R. (2006) Nationwide Survey of More Than 3 000 People Uncovers Gender Differences in ADHD. www.pharma.us.novartis.com (23. 5. 2006)
- Sanchez, M./ Slowly, K. (2006) ADHD Gender Gap Closes. Focusing on the Female. www.webmd.com (23. 5. 2006)
- Sandberg, S. (2002) HYPERACTIVITY AND ATTENTION DISORDERS OF CHILDHOOD. Cambridge University Press. New York
- Zaviršek, D. (1994) ŽENSKESKE IN DUŠEVNO ZDRAVJE. O novih kulturah skrbi. Visoka šola za socialno delo. Ljubljana